

	воспитание детей, наряды, удовольствие, мебель, книги и т.п.)				
18	Ссуды под залог произведений сельского хозяйства и промыслов			–	
19	Ссуды под залог ремесленных и кустарных произведений			–	
	Итого	4075	299954	52	

Члены совета
Члены правления
Счетовод

Відділ забезпечення збереженості документів Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині,
Ф. 1335, оп. 1, спр. 31. арк. 22
Рукопис. Оригінал.

Ігор СИТИЙ
(Чернігів)

Матеріали до історії Ніжина: майновий документ 1796 року з фондів Чернігівського історичного музею ім. В.В. Тарновського

Історія Ніжина давно перебуває у полі зору істориків, має чималу бібліографію. Проте, багато питань все ще чекають на відповідь. Без введення до наукового обігу нових джерел розв'язати їх неможливо. Виходячи з цієї тези, нами підготовлений до друку “Възрующій откритий лист” від 24 червня 1796 р., котрий зберігається у фондах Чернігівського обласного історичного музею ім. В.В. Тарновського. Свого часу цей документ знаходився у приватній збірці українських старожитностей В.В. Тарновського і потрапив до Чернігова під час передавання цієї збірки для новоствореного музею наприкінці ХІХ ст. Тут йдеться мова про продаж 2 дворів у ніжинському передмісті Овдіївці генералом І. Новицьким та його дружиною Ганною дружині надвірного радника Г. Почеки Параскевії (інв. № Ал 504/1/2). Документ походить із родинного архіву Тарновських, які успадкували свого часу частину маєтностей Почек. За діючими на той час нормами під час переміщення нерухомості передавалися й усі акти, що її стосувалися (це, зокрема, засвідчує й текст уміщеної далі архівної пам'ятки).

Документ написаний коричневим і чорним чорнилом на 2–х аркушах білого паперу, формату 34,5×29 см.

На стор. 4 документу, внизу ліворуч міститься фіолетовий знак Музею В.В. Тарновського – козак, що тримає прапор із написом “Ч.Г.З.”, нижче якого – “Музей Україн. Древн. В.В. Тарновского”.

Папір гербовий. У верхньому правому куті хрестоподібний знак із зображенням герба Російської імперії, над яким дата “1789”; під гербом вартість паперу – “5 к”. Філігрань: герб Російської імперії, угорі напис “ГЕРБОВАЯ БУМАГА”, унизу – “1789 ЦЕНА 10 КОПѢЕКЪ”

На стор. 1 документу, вгорі ліворуч наклеєна бирка з написом “Ч.Г.З. МУЗЕЙ україн. древн. В.В. ТАРНОВСЬКАГО № 840/2 Р”.

На стор. 2 та стор. 3 документу вгорі напис: “Нѣжинский уѣздный казначей Стефан Марчевский”.

На стор. 4 документу, вгорі ліворуч напис: “№ 279”.

Текст пам'ятки містить низку цікавих відомостей про топоніміку давнього Ніжина. Двори, про які йдеться мова, розташовувалися на території передмістя (форштату) Овдівка, що на лівому березі Остра. Вона починалася від Київської брами колишніх міських укріплень (на той час сильно занедбаних, але ще не повністю зруйнованих), тягнулася вздовж Остра до Ветхоріздвяного Гергіївського монастиря. Овдівська вулиця, на яких, власне, і розташовувалися згадані в документі двори, починалася якраз за Київською брамою, праворуч від Петропавлівського костюлу (тоді ще дерев'яного), йшла повз Введенський жіночий монастир до Вознесенської (або як її ще називали “Овдівської”) церкви [1]. В подальшому дослідники ніжинської старожитностей, зосібна, топографії, матимуть можливість провести більш точну локалізацію зазначених у документі дворів.

Окрім, відомостей про історичну топографію пам'ятка містить цікаву інформацію про характер забудови певної ділянки міста, форми земельної власності, зміни у складі міської адміністрації після міської реформи Катерини II; про соціальний і національний склад населення. Зустрічаємо, зокрема, прізвища представників 2 найбільших етнічних громад Ніжина – української та грецької, різних посадових осіб, верхівки ніжинської шляхти – Почеки, Комбурлеї (або Кумбурлеї), Тарасевичи тощо.

Печатки, якими засвідчений документ, знайомлять нас із українською міською й особовою геральдиком та сфрагістиком кінця XVIII ст.

– печатка Г. Новицької на червоному сургучу, овальна, 15×20 мм. Зображення: під короною два овальних щита (зображення у них не читається).

– печатка підполковника З. Самойловича на червоному сургучу, овальна, 27×22 мм. Зображення: лев тримає картуш (зображення у ньому стерте), над картушем корона.

– печатка надвірного радника М. Волховського на червоному сургучу, овальна, 23×22 мм. Зображення: воїн, озброєний списом, тримає щит з вензелем, над щитом – корона.

– печатка ротмістра П. Тарасевича на червоному сургучу, овальна, 27×23 мм. Зображення стерте.

– печатка поручика Я. Сурмачевського на червоному сургучу, овальна, 22×19 мм. Зображення: картуш (зображення у ньому стерте) під короною .

– печатка Ніжинського магістрату на сажі, овальна, 38×34 мм. Зображення: щит поділений по діагоналі у верхньому червоному полі потиск рук, у нижньому пурпуровому – жезл кадуцея; по колу напис: “ПЕЧАТЬ НѣЖИНСЬКАГО ГОРОДОВАГО МАГИСТРАТА” [2].

Описи печаток свідчать, що головним матеріалом для виготовлення печаток був червоний сургуч, іноді сажа. Червоний сургуч, порівняно з іншими видами сургучу, був більш міцним і більш привабливим із естетичного боку. Крім того, зображення на ньому краще читалося. За формом печатки овальні, що віддзеркалює пануючі у той час моду та художні вподобання. Зображення на печатках свідчать про поступову відмову від звичних для козацької України емблем і символів, заміну їх картушами, вензелями, плетінками, беззмистовним декором, щитотримачами. Тут найбільш пока-

зовою є трансформація ніжинського міського герба на печатці магістрату – від Юрія-Змієборця до жезла кадуцея.

Текст документу підготовлений до друку зі збереженням усіх мовних і стилістичних особливостей оригіналу*.

Посилання

1. Див.: *Шафонский А.* Черниговского наместничества топографическое описание с кратким географическим и историческим описанием Малья России, из частей коей оное наместничество составлено. – К., 1851. – С. 454. Зозуля С., Морозов О. “Опис міста Ніжина 1766 року” – маловідома пам’ятка середини XIX ст. // Ніжинська старовина. Пам’яткознавство Північного регіону № 2: Опис міста Ніжина 1766 року (публікація архівної пам’ятки): Збірник регіональної історії та пам’яткознавства. Вип. 7 (10). – К., 2008. – С. 20. Коваленко О., Петrenchенко І. Неопублікований опис Ніжина початку 80-х років XVIII ст. // Ніжинська старовина. Ніжинознавчі студії № 2: Історико-культурологічний збірник. Вип. 2 (5). – Ніжин, 2006. – С. 60. Овдіївська вулиця в Ніжині упродовж останніх двох сторіч кілька разів міняла свою назву – дореволюційна (з 1880-х років) вул. Мільонна, радянська (з 1921 р.) вул. Карла Маркса, сучасна (з 1993 р.) вул. Овдіївська.
2. *Шафонский А.* Вказана праця. – С. 456–457. У цій праці зазначено, що верхнє поле герба було червоним, а нижнє – синім. Герб Ніжина був затверджений 4 липня 1782 р.: “И во всех присутственных местах, в Нежине состоящих, в печати употребляется”.

№ 1 – 24 червня 1796 р. – м. Ніжин. – Засвідчуючий лист про купівлю нерухомості

Вѣрующій откритий лист

Мы ниже именованные генерал маіор и кавалѣр Иван Иванов сын Новицкій и жена его Анна Петрова дочь Новицкая в родѣ своем непослѣдныє, продали мы госпожѣ надворнаго совѣтника Григорія Яковлевича Почеки женѣ Параскевіи Андреевой дочерѣ Почекиной урожденной дворянки Остроградской, два двора наши со всѣм в оных дворах находящимся каменным и деревянным строеніем не исключая с онаго ничего, состоящіє в городѣ Нѣжинѣ за Кіевскими воротами по Большой Овдѣвской поуз монастыр дѣвичий трактующей улицѣ, в смѣжной с одной стороны проулка идучого с улицы оной к рѣки Остру, с другой от дому штап лѣкаря Михайла Мартиновскаго, с третьей от оной Большой улицы, а с четвертой от рѣки Остра, которые двора достались нам по купли один мнѣ Новицкому в 782 году марта 3 д. от господина коллежскаго асесора и Новомиргородской таможни директора Ивана Иванова сына Комбурлѣя, а другой мнѣ Аннѣ Новицкой от господина ж обер-провіантмейстера и кавалѣра Петра Иванова сына Ловцова, за сумму тры тысячи рублей серебрянной монеты, которую всю сполна от ея Параскевіи Почекиной и приняли и крѣпости у нас имѣющієсь со помянутых коллежскаго асесора Ивана Комбурлѣя и обер провіантмейстера Петра Ловцова поручили, напред же сего оные двора никому другому не проданы, не заложены и ни у кого ни у каковых крѣпостей не укреплены, и ни за что не отписаны, а буде кто в оные почему писать начнет вступатся, то мы и наслѣдники наши ее Почекину и наслѣдников ж ее от всѣх вступщиков и от всяких крѣпостей очищать и убытка в том никакова не доставит должны, буде же неочищеніем нашим и наслѣдников наших, оные двора от нее Почекиной и наслѣдников

* Люстрації до статті І. Ситого див. на стор. 158.

ее отойдут и через то учиняться ей каковы убытки то как тѣ убытки так и данные свои три ты-сячи рублей серебряною монетою взять ей покупщици Почекиной и наслѣдникам ее с нас Новицких или наслѣдников наших все сполна. К совершению ж на вышеписанном основаніи Черниговской палаты гражданского суда у крѣпостных дѣл крѣпости не могши я Анна Новицкая по слабости своей, а я подполковник Самойлович по учиненному мнѣ от показаннаго го-сподина генерал майора и кавалѣра Новицкаго на продажу двора его законному исповѣренію по недосугам моѣм явится в Черниговской палатѣ гражданского суда уполномочиваем вомѣсто нас в Черниговской палатѣ гражданского суда и у крѣпостных дѣл явится купчую подписать на ней свидѣтелей подписаться упросить и все то что до нас ни относится дѣйствовать надворному совѣтнику Григорію Яковлеву сыну Почеки и что он всем ни учинит ни показанной господин генерал маіор и кавалер Новицкий ни я Анна Новицкая ниже я Само-йлович спорить и прекословить никогда ни в каком урядѣ не должны; во увѣреніе чего и сей вѣрующій открытій лист за подписом нашим упрошенных свидѣтелей и урядовным за-свидѣтельством от нас Дан 1796 года июня 24 д.

К сему верующему открытому листу генерал маіора и кавалера Новицкаго жена Анна Пет-рова дочь Новицка при печати подписалас. М.П.

К сему верующему открытому листу по изверенію // гспдна генерал майора и кавалера Івана Іва-нова сына Новицкаго подполковник Захар Семенов сын Самойлович при печати подписался. М.П.

При даче сего вѣрующаго листа и при приемѣ денег были и по персональному прошенію го-спожѣ генерал майора и кавалера Новицкаго жени Анни Петровни Новицкой и господина по-дполковника Захарія Семеновича Самойловича во свидѣтельство при печатях подписались на-дворной совѣтник Михайло Волховский. М.П.

Ротмистр Петр Тарасѣвич М.П.

Парутчик Яков Сурмачевский М.П.

Что сие извѣреніе точно есть от подписавшихся на нем господина генерал майора и кавале-ра Новицкаго от жены Анны Петровны госпожѣ Новицкой что извѣренію онаго господина генерал майора и кавалера Новицкаго от господина подполковника Захарія Семеновича Са-мойловича с волѣ их писанно и подписанно в том по увѣренію их и подписавшихся на нем во свидѣтельство господина надворного совѣтника Волховского, ротмистра Петра Тарасѣвича и порутчика Якова Сурмачевского Нѣжинскій городовой магистрат з сею надписью с прило-жением печати свидѣтельствуе 1796 года июня 29 д.

Бургомистр Прокофей Кушеверской.

Ратман Алексей Корсаков.

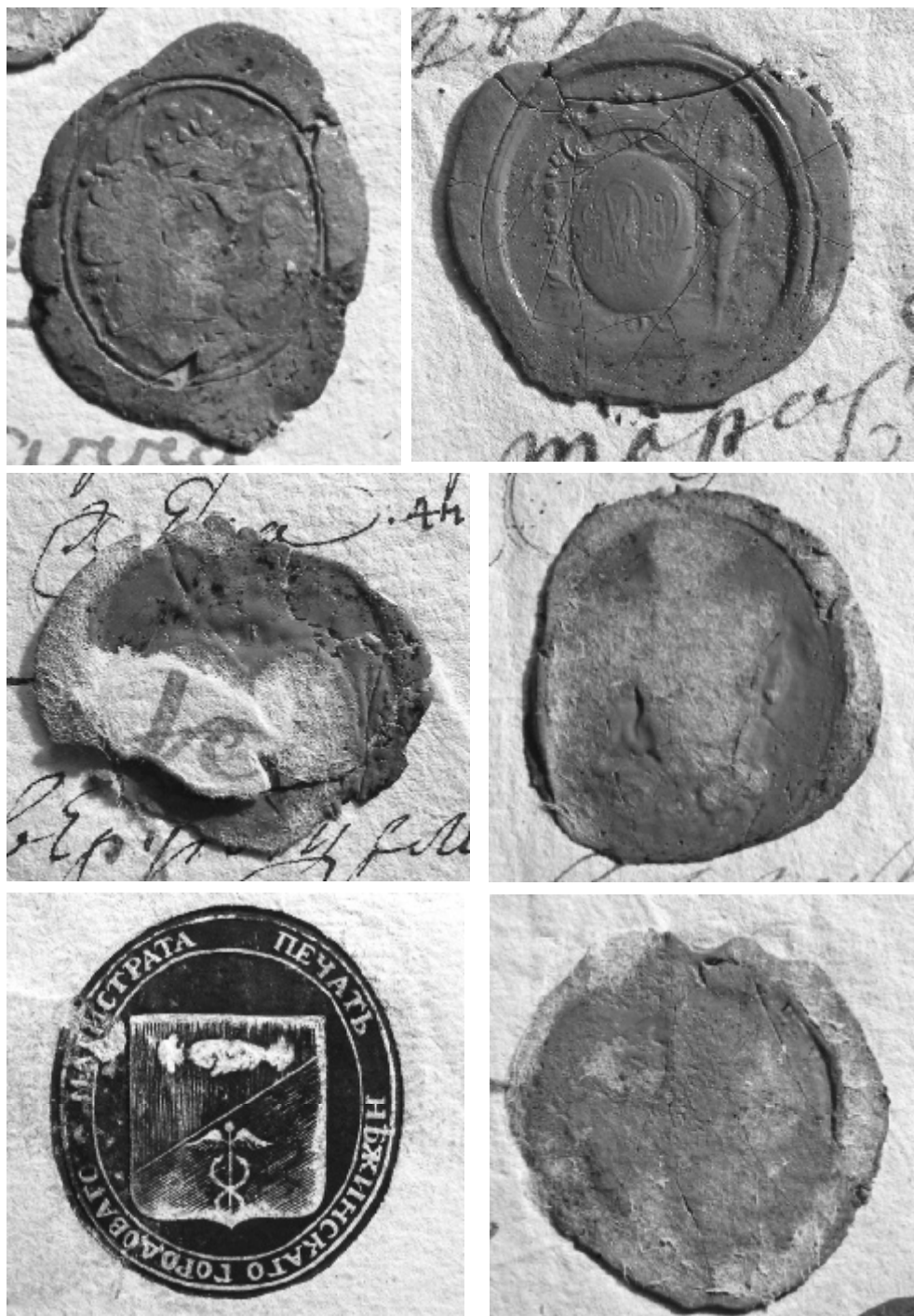
Ратман Стефан Шулгин.

М.П. Секретарь Григорій Ляшко.

Канцелярист Тимофей Бондаревский.

Чернігівській обласний історичний музей ім. В.В. Тарновського,
інв. № Ал 504/1/2.
Рукопис. Оригінал.

Печатки на майновому документі 1796 р. (рядками зліва направо): Я. Сурмачевського, М. Волховського, Г. Новицької, З. Самойловича, Ніжинського магістрату, П. Тарасевича (до статті І. Ситого "Матеріали до історії Ніжина: майновий документ 1796 року з фондів Чернігівського історичного музею ім. В.В. Тарновського (стор. 177–180)